

WOJEWÓDZKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA – KSIĄŻNICA KOPERNIKAŃSKA W TORUNIU

Kontrowersje wokół toruńskiego wydania „Pana Tadeusza” z 1858 r.

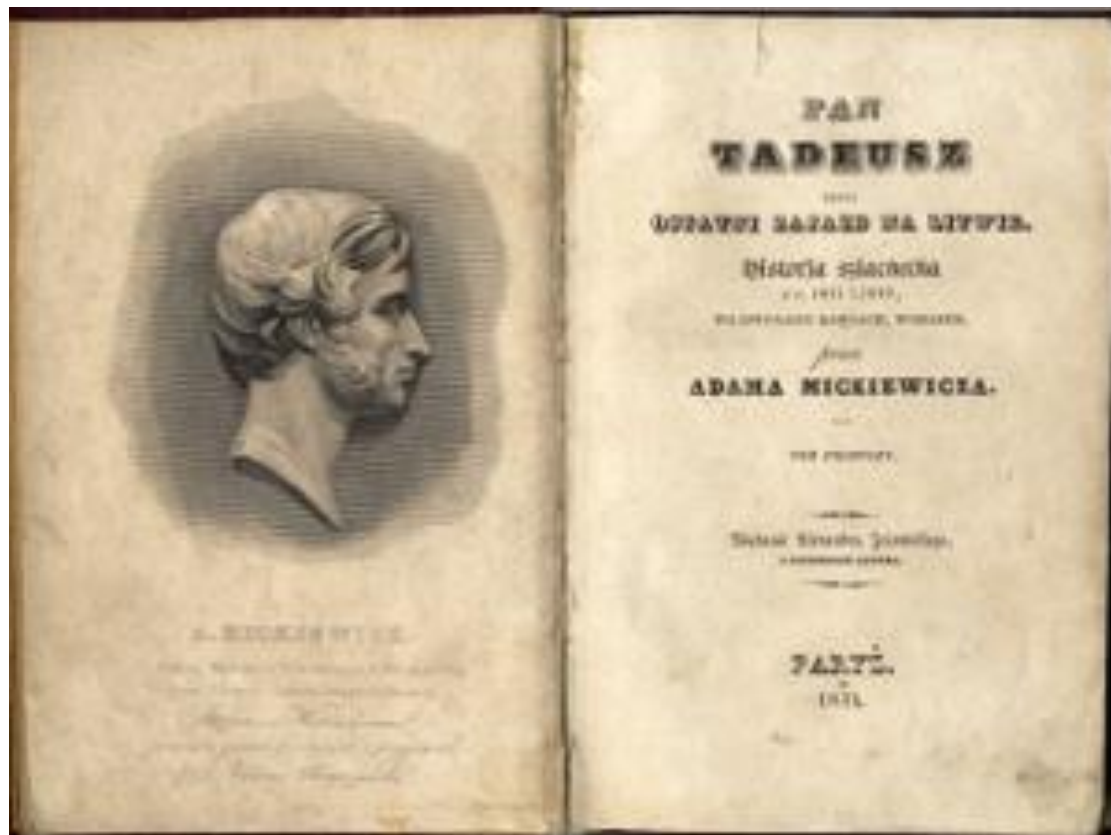
Opracowanie
Grzegorz Barecki
Dział Informacyjno-Bibliograficzny

Pierwsze wydania „Pana Tadeusza” Adama Mickiewicza mają bardzo ciekawą i burzliwą historię.

Ich dzieje związane są również z Toruniem.

XIX-wieczne wydania „Pana Tadeusza” są dostępne w Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu.

Wśród nich znajdują się również egzemplarze wydrukowane w Toruniu w drukarni Ernsta Lambecka przy ul. Piekary 37/39.

Adam Mickiewicz
Pan Tadeusz czyli Ostatni zajazd na Litwie
historia szlachecka z roku 1811 i 1812 we
dwunastu księgach wierszem
wydanie Alexandra Jełowickiego
Paryż 1834

Książnica Kopernikańska w Toruniu
Sygnatura: MAG TN 7608, MAG 38759
Mag 56813

Posiadamy również w swych zbiorach pierwsze na świecie wydanie „Pana Tadeusza”, jakie ukazało się w 1834 roku w Paryżu.

Jego wydawcą był Aleksander Jełowiecki.

Charakterystyczną cechą wydania było ozdobienie go popiersiem Adama Mickiewicza.

Pisma Adama Mickiewicza
z portretem autora.

T. 3-4

Wydanie nowe, znacznie powiększone.
Nakładem S.H. Merzbacha Księgarza
Warszawa 1858

Książnica Kopernikańska w Toruniu
Sygnatura MAG 56707.02, MAG 56707.03

W zbiorach Książnicy posiadamy również pierwsze wydanie „Pana Tadeusza” na ziemiach polskich z 1858 roku.

Było to wydanie zbiorowe, obejmujące tom 3 i 4 „Pism” Adama Mickiewicza.

Wydawcą był Samuel Henryk Merzbach z Warszawy.

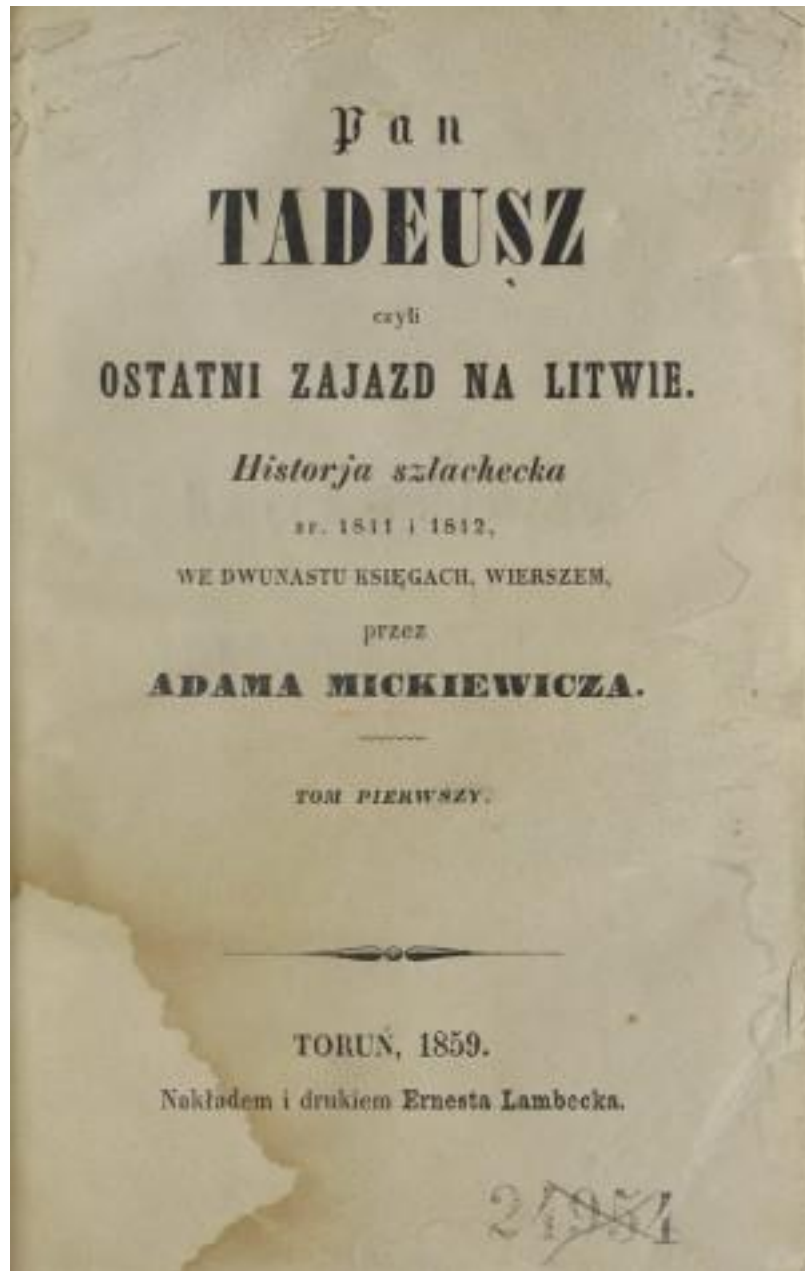
Była to edycja niepełna – okaleczona przez cenzurę.

Starszy cenzor Franciszek Sobieszczański (wymieniony zresztą na odwrociu karty tytułowej) wykreślił z poematu aż 398 wersów.

Merzbach przed swoim wydaniem postarał się o porozumienie ze spadkobiercami Adama Mickiewicza w sprawie stosownego ich wynagrodzenia.

Praw dzieci Mickiewicza nie uwzględnił natomiast Ernst Lambeck z Torunia.

W tym samym 1858 roku opublikował on pierwszą samodzielną (a nie zbiorową) i pierwszą pełną (a nie ocenzurowaną) edycję „Pana Tadeusza” na ziemiach polskich.

Adam Mickiewicz

Pan Tadeusz czyli Ostatni zajazd na Litwie
Historia szlachecka z roku 1811 i 1812 we
dwunastu księgach wierszem

Nakładem i drukiem Ernesta Lambecka

Toruń 1859

Foto: Cyfrowa Biblioteka Narodowa POLONA

<https://polona.pl/item/pan-tadeusz-czyli-ostatni-zajazd-na-litwie-historja-szlachecka-z-r-1811-i-1812-we,NjY2NDU4NTk>

Oryginał: Biblioteka Narodowa w Warszawie

Na karcie tytułowej datą wydania był rok 1859.

Ale jeszcze w grudniu 1858 Lambeck rozesłał redakcjom prasowym promocyjne egzemplarze wraz z listem – odezwą, w którym objaśnił okoliczności wydania.

List ten został opublikowany 24 grudnia 1858 roku w wychodzącym w Chełmnie pod redakcją Józefa Gólkowskiego „Nadwiślaninie”.

Poprzedzał go krótki komentarz redakcji.

— W Toruniu wyszedł przedruk edycji paryskiej „Pana Tadeusza”, jak poniżej umieszczona odezwa wydawcy okazuje. Niewiemy ile to krzywdzi sukcesorów i nabywcę od nich prawa wydawania, niechcemy w prawne wchodzić tu roztrząsania, to tylko powiemy, że wydawnictwo to na szkodę literatury naszej się stało, gdyż wydawnictwem — a mianowicie korektą zajęło się zapewne to samo pióro, które następującą pisało odezwę. Dokładniejszy rozbiór wydania zostawiamy sobie do pierwszego numeru naszego „Dodatku” teraz piszemy głównie dla wiadomości opiekunów małoletnich dzieci Mickiewicza, jak i dla ostrzeżenia publiczności.

„Wielmożny Panie! Już blisko 6 lat jak dzieła kompletnie najslawniejszego poety polskiego Adama Mickiewicza są zupełnie wyczerpane w Paryżu, gdzie były właściwie wydane. Niektóre tylko z poezyi w ostatnich latach były do nabycia, i jak przed pół rokiem niebyło podobno dostać „Pan Tadeusz” który dawniej w Paryżu za dosyć wysoką cenę 4 tal. sprzedawany był. Dzieła tegoż poety które w Polsce najoszczędniej były zakazane, zostały przed jednym rokiem wydane w Warszawie za pozwoleniem Cezarza Rossyjskiego — było to prawdziwie rossyjskie wydanie, gdyż najgłośniejsze ustępy wykreślone i opuszczone zostały, dla tego też przez publiczność w Polsce w zupełnie małej ilości kupiono. Zapytania i obśtalunki o prawdziwą i niesfałszowaną edycję tak były często u mnie iż przedsięwzięłem drukować dosłowne wydanie paryskiej edycji. Początek w druku jest jedna z najznaczących jego poezyi

KOMENTARZ REDAKCJI

„W Toruniu wyszedł przedruk edycji paryskiej „Pana Tadeusza”, jak poniżej umieszczona odezwa wydawcy okazuje. Niewiemy ile to krzywdzi sukcesorów i nabywcę od nich prawa wydawania, niechcemy w prawne wchodzić tu roztrząsania, to tylko powiemy, że wydawnictwo to na szkodę literatury naszej się stało, gdyż wydawnictwem — a mianowicie korektą zajęło się zapewne to same pióro, które następującą pisało odezwę. Dokładniejszy rozbiór wydania zostawiamy sobie do pierwszego numeru naszego „Dodatku”, teraz piszemy głównie dla wiadomości opiekunów małoletnich dzieci Mickiewicza, jak i dla ostrzeżenia publiczności.”

„Nadwiślanin” – 24.12.1858 – nr 98 – s. 3-4

Foto: Kujawsko Pomorska Biblioteka Cyfrowa
<https://kpubc.umk.pl/dlibra/publication/34278>

Oryginał: Wojewódzka Biblioteka Publiczna Książnica Kopernikańska w Toruniu

„Pan Tadeusz” które w dwóch tomach załączenie przesolałem. Wydanie to jest z największą starannością wydrukowane, i będzie zależać od tego, czy Szanowna Publiczność która z polską literaturą jest obeznana, zechce popierać me dobre chęci, dla tego abym mógł następne czyli zupełnie kompletne dzieła Adama Mickiewicza wydrukować. Tak jak w domu prawie każdego Niemca znaleźć można dzieła Schillera i Goetego tak zdaje się w bibliotece każdego Polaka „Mickiewicza” brakować nie powinno. Pozwalam sobie załączyć 2 egzemplarze przesłać, gdyż sądzę, że Wielmożny Pan nie tylko jeden egzemplarz dla siebie zatrzyma, ale z pewnością przyjemność wielką Panu uczynić musi, przyjacielom i dobrym znajomym po jednym egzemplarzu tak pięknej edycji najslawniejszego poety polskiego na pamiątkę ofiarować.

Cenę tego dzieła tak nisko ile w mojej możliwości było naznaczyłem, to jest 2 talary [15 trojaków za oba tomy.

W końcu sądząc iż to światło literackie które swą mocą potrafiło tylko najlepsze uczucia w każdym patryocie obudzić, miało być dla następców przyszłości w swojej mocy przez takie przerobienie go cenzury rosyjskiej zmniejszone, było by więc jak niegodziwem, dla tego staraniem moim największym było, ażeby nie tylko całe peryody, myśli lub zdania, lecz nawet ani jedno słowo nie było odmiennem. Spodziewając się iż Wielmożny Pan raczy zaszczycić swoją protekcją tak chwalebne przedsięwzięcie, zostaje z wysokim szacunkiem uniżony — Ernst Lambeck.

ODEZWA ERNSTA LAMBECKA

„Nadwiślanin” – 24.12.1858 – nr 98 – s. 3-4

Foto: Kujawsko Pomorska Biblioteka Cyfrowa

<https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/34278>

Oryginał: Wojewódzka Biblioteka Publiczna Książnica Kopernikańska w Toruniu

ODEZWA ERNSTA LAMBECKA

„Wielmożny Panie! Już blisko 6 lat jak dzieła kompletne najślawniejszego poety polskiego Adama Mickiewicza są zupełnie wyczerpane w Paryżu, gdzie były właściwie wydawane. Niektóre tylko z poezji w ostatnich latach były do nabycia, i już przed pół rokiem nie było podobno dostać „Pan Tadeusz”, który dawniej w Paryżu za dość wysoką cenę 4 tal. sprzedawany był. Dzieła tegoż poety, które w Polsce najostrzej były zakazane, zostały przed jednym rokiem wydane w Warszawie za pozwoleniem Cesarza Rossyjskiego – było to prawdziwie rossyjskie wydanie, gdyż najgłośniejsze ustępy wykreślone i opuszczone zostały, dla tego też przez publiczność w Polsce w zupełnie małej ilości kupione. Zapytania i obstalunki o prawdziwą i niesfałszowaną edycją tak były częste u mnie, iż przedsięwziółem drukować dosłowne wydanie paryskiej edycji. Początek w druku jest jedna z najznacniejszych jego poezji „Pan Tadeusz”, które w dwóch tomach załącznie przesłałam. Wydanie to jest z największą starannością wydrukowane, i będzie zależeć od tego, czy Szanowna Publiczność, która z polską literaturą jest obeznana, zechce popierać me dobre chęci, dla tego abym mógł następnie czyli zupełnie kompletne dzieła Adama Mickiewicza wydrukować. Tak jak w domu prawie każdego Niemca znaleźć można dzieła Schillera i Goetego, tak zdaje się w bibliotece każdego Polaka „Mickiewicza” brakować nie powinno. Pozwalam sobie załącznie 2 exemplarze przesłać, gdyż sądzę, że Wielmożny Pan nietylko jeden exemplarz dla siebie zatrzymasz, ale z pewnością przyjemność wielką Panu uczynić musi, przyjaciółom i dobrym znajomym po jednym exemplarzu tak pięknej edycji najślawniejszego poety polskiego na pamiątkę ofiarować.

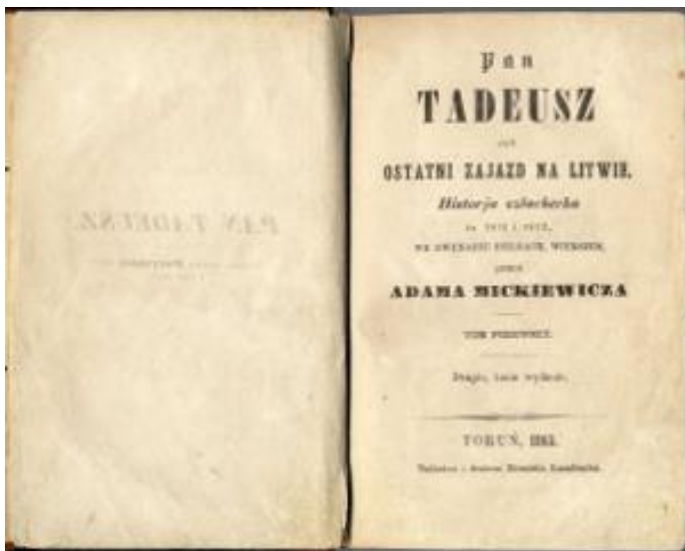
Cenę tego dzieła tak nisko ile w mej możności było naznaczyłem, to jest 2 talary 15 trojaków za oba tomy.

W końcu sądząc, iż to światło literackie, które swą mocą potrafiło tylko najlepsze uczucia w każdym patryocie obudzić, miałoby być dla następców przyszłości w swej mocy przez takie przerobienie go cenzury rossyjskiej zmniejszone, było by więcej jak niegodziwem, dla tego staraniem moim największym było, ażeby nietylko całe peryody, myśli lub zdania, lecz nawet ani jedno słowo niebyło odmiennem. Spodziewając się, iż Wielmożny Pan raczysz zaszczycić swoją protekcją tak chwalebne przedsięwzięcie, zostaję z wysokim szacunkiem uniżony – Ernst Lambeck.”

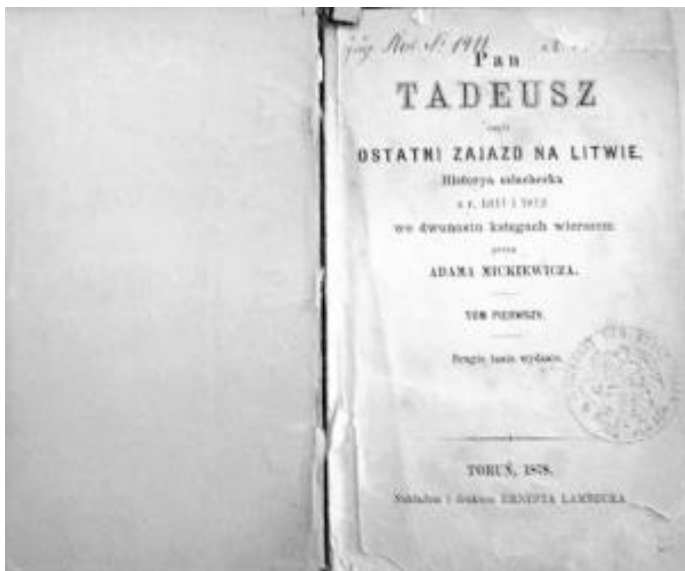

Lwowski „Dziennik Literacki” (1859, nr 1, s. 12) wręcz wrogo odniósł się do toruńskiego wydawcy.

„W Toruniu księgarz Ernest Lambeck ogłosił przedruk wszystkich Dzieł Mickiewicza i zaczął od Pana Tadeusza we dwóch tomach, bez względu, że prawo wydawnictwa ich nabył za znaczna sumę pan Merzbach w Warszawie, od dzieci wieszczą. Podobna spekulacja księgarska grzecznie nazywa się kontrfazonem, kontrafakcją, po polsku zaś bez ogródek kradzieżą i karygodnym złodziejstwem, w którym spodziewamy się, że nikt nie zechce brać udziału, ani żaden księgarz polski przez sprzedawanie, ani nikt z polskiej publiczności przez kupno przedruku za wysoką cenę, gdyż dwa pierwsze tomy sprzedaje po złotych piętnaście .”

Adam Mickiewicz
Pan Tadeusz czyli Ostatni zajazd na Litwie
Historia szlachecka z r. 1811 – 1812
we dwunastu księgach wierszem
Drugie, tanie wydanie
Nakładem i drukiem Ernsta Lambecka
Toruń 1865
Sygnatura Cimelia MAG 53544

Adam Mickiewicz
Pan Tadeusz czyli Ostatni zajazd na Litwie
historia szlachecka z roku 1811 i 1812
we dwunastu księgach wierszem
Drugie, tanie wydanie
Drukiem i nakładem Ernst Lambeck
Toruń 1878
Sygnatura MAG 50010, MAG 175398

W zbiorach Książnicy Kopernikańskiej posiadamy egzemplarz drugiego toruńskiego wydania „Pana Tadeusza” z 1865 roku oraz trzeciego (na karcie tytułowej – „drugie”) z 1878 roku.

Niestety toruńskie wydanie „Pan Tadeusza” okazało się klapą handlową.

Opinia publiczna przyjęła wydanie Lambecka chłodno, gdyż dokonało się z pominięciem praw rodziny i spadkobierców Adama Mickiewicza oraz nabywcy praw wydawniczych warszawskiego księgarza Samuela Henryka Merzbacha.

Ernst Lambeck próbował jeszcze w kolejnych latach sprzedać wydrukowane książki jako wydanie drugie i trzecie z 1865 i 1878 roku.

POLECANA LITERATURA

Małgorzata Rowicka

O neurotycznym cenzorze, przebiegłym wydawcy
i manipulowanym czytelniku, czyli Pan Tadeusz w Warszawie
w okresie zaborów

Warszawa 2004

Sygnatura MAG 274378

Pan Tadeusz w studwudziestą rocznicę wydania toruńskiego
Scenariusz i oprac. wystawy: Janina Huppenthal

Wstęp: Alojzy Tujakowski

Toruń 1980

Sygnatura SIRr XXXVe/37

Teofil Syga

Te księgi proste

Dzieje pierwszych polskich wydań książek Mickiewicza

Warszawa 1956

Sygnatura MAG231409